

параметры политической эпистемологии как современного направления политической науки.

Ключевые слова: политическая эпистемология, трансцендентальная эпистемология, эволюционная эпистемология.

Tokovenko A. S. Political epistemology: a transcendent and evolutionary measurement

Transcendental and evolutionary dimensions of Political Epistemology as contemporary directions of Political Science are considered.

One of the current challenges in the further development of modern national political science that focuses on the theoretical and methodological analysis of the political reality is to improve the scientific tools of political epistemology.

The purpose of this article is to answer the questions: how transcendental and evolutionary dimensions of political epistemology are connected? Does transcendental and conceptual apparatus of evolutionary epistemology in political and epistemological discourse correlate?

Political epistemology is the newest trend of political science, the formation of the original principles, the conceptual apparatus which goes on in the present. However, it is clear that the development of this subdiscipline of modern political science research can not be imagined without those theoretical and methodological achievements that have accumulated, especially in classical transcendental epistemology and in evolutionary epistemology, which in terms of the study of cognitive structures cognitive activity should be considered as successor of transcendental epistemology.

Classical epistemology in its development has gone from a

УДК 161.2

Г. В. Ущановська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Метою дослідження проблеми ідентифікації концепції критичного мислення є визначення положення концепції у сфері сучасного знання. Внаслідок проведеного аналізу визначено, що концепція критичного мислення продовжує розвиватися у декількох напрямках: логічному та освітньому. Виявлено, що в межах логічного напрямку проводиться дослідження формальних методів, які використовуються критичним мисленням для аналізу та інтерпретації природних міркувань. У межах освітнього напрямку проводяться дослідження щодо обґрунтування критичного мислення як самостійної дисципліни. Це свідчить про те, що проблема ідентифікації концепції критичного мислення полягає в її міждисциплінарному характері, що ускладнює вирішення, але залишає статус актуальної проблеми, розробки щодо її вирішення досі проводять. Використано системний підхід до аналізу головних положень концепції критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, логіка, критерії мислення, процедура прийняття рішень, освіта.

Становлення критичного мислення, як концепції, пройшло довгий шлях у розрізі історії логіко-філософської думки. Від Античності і до нашого часу, виникало питання щодо ідентифікації положення концепції критичного мислення у сфері науки та знання.

Термін «критичне мислення» був запроваджений засновником критичного раціоналізму К. Поппером і став ключовим у його філософії. Згідно із цим вченням, будь-який живий організм діє як той, що вирішує проблеми, враховуючи вплив навколишнього середовища, що впливає на підтвердження чи заперечення гіпотез, котрі розглядаються цим живим організмом. Як наслідок, не лише живий організм, але й знання, яким він володіє та яке зберігає, також має схильність до природної адаптації у навколишньому середовищі. Якщо перед організмом постає проблема – вона природно породжує спроби її вирішення за допомогою генерації та висунення пробних теорій. Пробні теорії піддаються критичній перевірці з метою усунення помилок. Як підкреслював К. Поппер, усі живі організми, надзвичайно активні в отриманні знання. У придбанні знання організми, можливо, навіть більш активні, ніж у придбанні їжі.

Але проблема постає у тому, що ідеального джерела

transcendental to the evolutionary understanding of cognitive styles apparatus of cognitive activity. The political epistemology as the newest subdiscipline of political science which conceptual apparatus is still in a state of formation, should take into account the theoretical and methodological heuristic potential accumulated in the transcendent and evolutionary epistemology, especially the idea of cognitive niche, working priori hypotheses, projection model of reality construction, the political reality as a set of political artifacts, rational and irrational nature of political reality, adaptive nature of cognitive activity and more.

Keywords: political epistemology, transcendental epistemology, evolutionary epistemology.

References

Lorenz, K 1982, 'Kant's doctrine of the a priori in the light of contemporary biology'. *Learning, development and culture. Essays in evolutionary epistemology*. Ed. by H.C. Plotkin, New York, J. Willey and sons Ltd., pp.121–143.

Popper, KR 1963, 'Conjectures and refutations', London, Routledge and Kegan, 212 p.

Vollmer, G 1983, 'Kant and evolutionary epistemology', *Epistemology and philosophy of scienc*. Ed .P. Weingarther and J. Czermack, Vienna, Holder-Pichler-Tempsky, pp. 185–196.

Vollmer, G 1984, 'Mesocosm and objective knowledge. On problems solved by evolutionary epistemology', *Concepts and approaches in evolutionary epistemology*. Ed. By F.M. Wuketits, Dordrecht, D. Reidel Publishing company, pp. 69–121.

Надійшла до редколегії 01.03.2013 р.

У культивуванні критичного мислення ні в якому разі не можна допустити помилку, яка може бути привнесена у сприйняття людиною самої себе і розділити вхідне знання на «чорне» і «біле», що також вносить певний деструктив до мислення. Сучасна людина у більшості своїх випадків керується не істинними роздумами, а соціальними рефлексами і емоціями. Для більшості побутових ситуацій ця обставина є відносно нешкідливою або неминучою. Але, якщо мова йде про панування деструктивних культів (що в умовах сучасної глобалізації має місце) – такі дії є неприйнятними для міркування людини. Із усвідомленням цієї загрози, протягом останніх десятиліть суспільство почало шукати методи та шляхи вирішення проблеми. Стало зрозумілим, що оскільки кожна людина приймає величезну кількість важливих рішень і є особою суспільною – природно, щоб саме суспільство потурбувалося про те, яким саме чином приймаються рішення. Здорове і добре інструментально задіяне системне мислення як масове культурне досягнення можливе і, безумовно, необхідне. Отже, саме критичне мислення виявилось тим типом мислення, яке дозволяє боротися із деструктивними культурами, якими наповнене наше сучасне суспільство.

Але, як виявилось, концепція критичного мислення характеризується «гнучкістю» і може бути легко впроваджена до більшості не лише суспільних наук, але й економічних. Завдяки цій властивості, концепція почала активно поширюватися і набувати популярності серед усіх сфер науки і знання. Отримавши прихильників серед представників різних дисциплін, постало питання щодо ідентифікації концепції критичного мислення. Тобто, яке саме місце вона займе і чи може претендувати на самостійність, а не розглядатися лише як метод досягнення істинного знання в інших сферах науки. Наразі, дослідження щодо вирішення цієї проблеми можна знайти у доробках більшості представників логічних дисциплін та філософії освіти: зарубіжних дослідників Дж. Уотсон (J. Watson), Р. Арп (R. Arp), М. Селмон (M. Salmon), Б. Н. Мур (B. N. Moore), Р. Паркер (R. Parker), М. Ліпмен (M. Lipman) Дж. Дьюї (J. Dewey), Р. Пол (R. Paul), та вітчизняних: О. Тягло, Г. Соріна, В. Брюшинкін, О. Бутенко та інші.

Від початку, концепція критичного мислення набула поширення у Північній Америці, як метод реорганізації освітньої системи. Наприкінці ХХ ст. виникла потреба у випускниках вищих освітніх закладів, які б мали здатність критично мислити. Усвідомлення цієї проблеми постало на загальносуспільному рівні, коли визнали, що суспільство розвивається занадто швидкими темпами і потреба у людях, які здатні критично мислити, набула великих масштабів. Освіта, яка орієнтована на перспективу, має будуватися на основі двох взаємозалежних принципів: уміння швидко орієнтуватися у стрімко зростаючому потоці інформації і уміння аналізувати і застосовувати отриману інформацію. Незважаючи на очевидну для багатьох потребу у вищій освіті, лише в останні роки викладачі зайнялися розробкою навчальних програм з орієнтацією на вдосконалення розумових здібностей студентів. Важко уявити собі сферу життя, де здатність ясно мислити була б не потрібна. Однак лише деяким з нас коли-небудь пояснювали, як саме можна навчитися мислити більш продуктивно. Більшість вищих навчальних закладів й досі вимагають, щоб студенти вивчали, запам'ятовували, аналізували факти, вирішували завдання, але пояснити як саме це робити не можуть. Це сприяло тому, що

в більшості навчальних закладів Північної Америки та Європи з'явився новий освітній курс під назвою «Критичне мислення». Але, якщо для деяких західних навчальних закладів курс є обов'язковим, тоді для інших – він є частиною іншої дисципліни. І виникла проблема: чи розглядати критичне мислення як вже окрему дисципліну, чи лише у взаємозв'язку із іншими типами мислення? (Plotnikova 2009, p. 397) [4, с. 397].

Можливі відповіді на це важливе питання дає розуміння природи критичного мислення. У реальному навчально-педагогічному процесі до фундаменту критичного мислення закладено сучасну інтерпретацію класичної формальної логіки. Тим не менш критичне мислення у своїй цілісності є міждисциплінарним предметом, який враховує результати логіки і методології науки, риторики, теорії аргументації, еристики, теорії масових комунікацій та теорії прийняття рішення. Критичному мисленню, в цілому, властива практична орієнтація, що може бути інтерпретоване як форма практичної логіки, яка аналізує та інтерпретує логічні закони та положення крізь призму природних суджень (Moore & Parker 2011, p. 17) [3, с. 17]. У рамках критичного мислення проводиться аналіз міркувань не лише з боку логіки як науки, але і в окремих гуманітарних, соціально-політичних і природничих сферах з урахуванням суб'єктивного, особистісного фактора суб'єкта, який розмірковує, приділяючи увагу аналізу різних видів помилок у процесі міркування. Разом з тим одна з найважливіших особливостей критичного мислення полягає в тому, що воно вчить аналізу і конструюванню міркувань, отриманню знання незалежно від професійної сфери діяльності. У межах вивчення критичного мислення розглядаються такі питання: «як?», «коли?», «чому?».

У західній системі освіти почався своєрідний рух за критичне мислення. Його мета полягала у тому, що усі академічні дисципліни, які викладаються у вищих навчальних закладах, повинні бути перебудовані з орієнтацією на саморефлексивність. Критичне мислення виявилось цілком технологічною методологією, яка може бути впроваджена до різних сфер інтелектуальної діяльності людини (Plotnikova 2009, p. 399) [4, с. 399]. Разом з тим, як і будь-які інші сучасні міждисциплінарні науки, наприклад, екологія, біохімія та інші, критичне мислення стало цілком самостійною сферою знання і настільки ж самостійною навчальною дисципліною. Через це в західній системі освіти критичне мислення вивчається не лише студентами, які тільки поступили до вищого навчального закладу, але й професіоналами, що підвищують свою кваліфікацію у різних напрямках, у тому числі в галузі права та економіки, менеджменту і ділового адміністрування, державного і муніципального управління, соціології та політології, зв'язків з громадськістю та в інших сферах. Розмірковуючи щодо сучасних витоків критичного мислення в якості спеціальної навчальної дисципліни, слід зазначити, що історія її зародження невіддільна від історії становлення неформальної логіки. Більш того, межа між цими двома предметами має досить умовний характер. У межах освітньої програми вищих навчальних закладів впродовж багатьох років читався класичний курс з традиційною назвою «Логіка» або «Формальна логіка». Кардинальна зміна назв навчальних курсів усіх навчальних закладів завжди являє собою дуже складну проблему, тому простіше було змінити традиційну назву курсу «Формальна логіка» на інше «Неформальна логіка», ніж ввести принципово нове – «Критичне мислення» (Walton 2008, p. 34) [1, p. 34].

Логіка, за більш ніж дві з половиною тисячі років свого існування, неодноразово змінювала назви, зберігаючи основні елементи свого змісту. Враховуючи цю особливість, включення до навчального плану нових курсів з неформальною логікою мало на увазі майбутню модифікацію курсів з логіки. На практиці виявилось, що для критичного мислення та неформальної логіки характерні спільні риси: увага до міркувань, виражених у природній мові і використовуваних у публічному дискурсі. Якщо проаналізувати численні сучасні західні підручники, навчальні посібники з критичного мислення та неформальної логіки, то в них можна виявити як загальну для всіх частину викладення матеріалу, так і різного роду розділи, які варіюють від підручника до підручника. У деяких з них можна зустріти й звичайні теми з курсу формальної логіки, виклад логіки висловлювань і предикатів – це залежить від ставлення автора до формальної логіки, оцінки її ефективності при аналізі «природних» міркувань. Прикладом побідного розуміння характеристики критичного мислення є робота дослідника логіки М. Селмон «Вступ до логіки та критичного мислення». Робота особлива своєю характеристикою критичного мислення через аналіз та інтерпретацію основних законів та положень логіки як науки. Основна ідея роботи підтверджує вже висловлену у статті думку, що критичне мислення не просто включає, а обов'язково включає методи формальної логіки для аналізу природних міркувань, які позичені з різних сфер знання та повсякденного життя. Отже, особливість критичного мислення в якості навчальної дисципліни визначається орієнтацією логічних засобів аналізу на практичні додатки в конкретних гуманітарних, соціально-політичних і природничих сферах; із урахуванням суб'єктивного, особистісного фактора при проведенні різних рівнів аналізу. На жаль, у вітчизняній освітній практиці поки не склалася стійка традиція вивчення критичного мислення. Разом з тим спецкурс «Критичне мислення» вперше був прочитаний студентам філософського факультету Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова ще в 1998 р.

Найбільш практично проявляється критичне мислення тоді, коли воно впроваджене у навчальний процес. Як вже неодноразово зазначалося, основна увага приділяється особливостям освітньої програми вищих навчальних закладів. Але наразі більшість розробок ведуться щодо навчальних програм у школах. Адже як раз шкільна освіта закладає той фундамент, який формує нашу здатність мислити критично. Про ідентифікацію критичного мислення як частини навчального процесу для школярів писав відомий професор та дослідник філософії для дітей М. Ліпмен. Він характеризував критичне мислення як майстерне, відповідальне мислення, що сприяє надійному судженню внаслідок того, що воно ґрунтується на критеріях та чутливе до контексту (Lipman 1991, р. 15) [2, р. 15]. Ним був запропонований певний перелік аспектів, на які спиралися його розробки методів освітніх програм для школярів:

1. Майстерність критичного мислення полягає в аналізі контексту, який дає доступ до інформації та методології. Воно спрямоване на пристосування практики до стандартів, які вже довели свою корисність у попередніх дослідженнях і до найбільш надійної інформації, з якої ці дослідження виводять свою релевантність і силу.

2. Критичне мислення передбачає чітку послідовність – надання доказів щодо прийнятих положень. У разі наявності неповної інформації, людина, яка мислить

критично, повинна проаналізувати надані положення, сформулювати необхідні аргументи і, у разі потреби, звернутися до фахівців за необхідним додатковим знанням, враховуючи їх судження під час висновку.

3. Критичне мислення приділяє значну увагу судженням, але не лише їх формі, але і сенсу, і контексту. Отже, воно спрямоване на творчу розумову діяльність, на саме мислення. Це важливо під час виникнення ситуації із необхідності порівняння різних типів міркування і визначення сили альтернатив.

4. Критичне мислення займається аналізом критеріїв мислення. Вони складають підставу оцінки факторів, істотних процесів аналізу і виражаються у нормах, канонах, регламентах, інструкціях до керівництва тощо. Критично мисляча людина повинна ясно уявляти структуру своєї аргументації. Міркування, які суттєві для конкретного дослідження, повинні бути доступними для аудиторії. Як правило, прикладні критерії проявляють центральні поняття і методи в одній сфері або в ряді сфер, відповідних проведеному дослідженню. Однак критерії не повинні абсолютизуватися – в ході використання критичного мислення вони можуть піддаватися сумніву, змінюватися або навіть замінюватися іншими.

5. Критичне мислення може бути використане як метод, звернений на власні міркування суб'єкта з метою їх виправлення та покращення. У межах цього правила людина піддає існуючій розумові процеси рефлексивному випробуванню, використовуючи істотні критерії та процедурні норми, завдяки яким міркування стає відкритим до критики і переоцінки.

6. Звернення до загальних критеріїв доповнюється чутливістю до контексту. Останнє вимагає, щоб використання критеріїв було перевірене на доречність і на можливість зміни в кожному конкретному випадку. Таким чином, людина із критичним мисленням застосовує критерії у зв'язку із контекстом їх використання.

Шість аспектів критичного мислення, за М. Ліпменом, які були наведені вище, слід розуміти у співвіднесенні з двома додатковими моментами: критичне мислення діалогічне, тобто має на увазі дискусії, в яких критерії висуваються, контексти аналізуються й обговорюються, а розумовий процес в цілому підлягає оцінці. Критичні дискусії, з точки зору М. Ліпмена, найкраще проявляються в дослідницькому співтоваристві, тобто в групі індивідумів, для яких керівним принципом є переконливість дослідження. Критично мисляча людина через діалог прагне до істини. Результат дослідження підлягає оцінці. Крім того, дослідницьке співтовариство і підтримує його раціональний діалог вимагаючи концентрації на меті проблеми, яка піддається дискусії, а не на особистостях. Формулювання такого роду аспектів критичного мислення вкрай важливі через те, що нам постійно нав'язують різного роду судження через медіа.

Але не лише такими критеріями виражається природа розуміння критичного мислення. Критичне мислення, як одна з важливих форм вираження інтелектуальної діяльності, є необхідною умовою процедури прийняття рішення. Особливо важливість критичного мислення процесу прийняття рішень проявляється тоді, коли мова йде про прийняття професійно вірних рішень. Значення критичного мислення в процесі прийняття рішень може бути простежено на основі аналізу текстів і ситуацій з різних галузей соціальної практики людини. Критичне мислення є умовою і в той же час результатом фундаментальної освіти. Як зазначає Г. Соріна, критичне мислення передбачає наявність навичок рефлексії

стосовно власної розумової діяльності, вміння працювати із поняттями, судженнями, висновками, питаннями, розвиток здатності до аналітичної діяльності, а також оцінку аналогічних можливостей в інших людей (Sorina 2003, p. 101) [5, с. 101].

Критичне мислення орієнтується на аналіз «природних» міркувань, не прагнучи підігнати їх під стандартні структури формальної логіки. Міркування, як вже зазначалося, аналізуються з урахуванням особливостей суб'єкта, який розмірковує та характеризується певною волею, цільовими настановами, освітнім і професійним рівнем і т. д. У свою чергу, прийняте рішення за своєю суттю є деяким результатом проведених міркувань, а тому завжди виявляється завершеним. На процедуру прийняття рішень мають серйозний вплив такі особисті фактори як володіння різними професійними якостями, переслідування різних цілей, різні інтереси і т. д. Критичне мислення пропонує враховувати всі ці якості під час процесу прийняття рішень, щоб мінімізувати їхній вплив.

Процес прийняття рішення – це певний вибір поміж декількох альтернатив. Будь-яке рішення є наслідком керуючої діяльності і процес прийняття рішення, у свою чергу, є процес появи цього наслідку. Управлінські рішення є останнім етапом завершення складного процесу, в межах якого описують ситуацію, формулюються та оцінюються прийнятність способів вирішення проблеми. Процес прийняття рішення, як і будь-яка дія, має свою структуру. Першим етапом прийняття рішення є етап усвідомлення і розуміння того, що рішення взагалі повинно бути прийняте. Потім слідує етап вироблення альтернативних варіантів, які можуть привести до досягнення поставлених цілей чи іншого бажаного результату прийнятого рішення. Як правило, кожна альтернатива має свої власні «за» і «проти». Завдання людини, що приймає рішення, наполягати на тому, щоб обрати найкраще можливе рішення із наявних варіантів. Визначення того, що є «кращим», вимагає спеціальної фази оцінки, під час якої «краще» частіше виявляється поняттям відносним – найкраще для кого? І за якими критеріями? Краще в найближчому майбутньому або у віддаленому майбутньому?

Щодо поняття критеріїв процедури прийняття рішення – допоміжним інструментом стає застосування критичних технік та методів, які детально описують процес оцінювання аргументів під час прийняття рішення. Відомий британський професор А. Фішер розробив детальні методи оцінювання процесів нашого міркування, які прямо пов'язані із прийняттям рішення. Одним із його інноваційних методів є метод «карти мислення». Поняття «карта мислення» – це перелік ключових питань, які необхідно задавати самому собі під час аналізу будь-яких тверджень. Коротка характеристика зводиться до того, що питання складаються з двох частин. Перша частина – це аналіз, який дає розуміння, про що йде мова і що стверджується. Друга частина – це оцінювання, яке дає можливість обрати між прийняттям істинності та прийнятності наведених аргументів чи ні. Наразі розробки процедури прийняття рішення нараховують численну кількість статей та підручників, які окремо присвячені цій проблемі. Але основною матою статті є визначення ідентифікації сучасної концепції критичного мислення, отже, можна впевнено стверджувати, що процедура прийняття рішень визначається як певний метод критичного мислення і виступає ще одним шляхом розвитку і використання знання з концепції критичного мислення.

Отже, після проведеного аналізу сучасного стану розробок досліджень з критичного мислення не можна прийти до однозначного висновку. На цей момент можна виокремити три шляхи ідентифікації та розвитку досліджень з критичного мислення. Перший шлях ідентифікації ґрунтується на дослідженнях зв'язку логіки як науки із критичним мисленням і аналізом та інтерпретацією основних законів та положень логіки крізь призму критичного мислення. Як виявилось, критичне мислення не можна відокремлювати від формальної логіки через те, що воно продовжує використовувати основні закони та положення для аналізу природних суджень. Отже, це питання залишається актуальним. Другий шлях – ідентифікація критичного мислення через процедуру прийняття рішення. Наразі це яскравий приклад практичного застосування критичного мислення. Процедура прийняття рішення перейшла у цілу теорію, в межах якої досі активно ведуться розробки. Цей спосіб використання знання з критичного мислення актуальний і перспективний у подальших дослідженнях. І третій шлях розвитку дослідження концепції критичного мислення ґрунтується на її впровадженні в освітній процес. Зараз ведуться дослідження залучення критичного мислення у сферу філософії освіти. Головна проблема, яка постає у розрізі філософії освіти та педагогіки – це затвердження критичного мислення як самостійної дисципліни. Згідно із проведеним аналізом проблеми ідентифікації концепції критичного мислення, можна зробити висновок, що критичне мислення ще й досі продовжує своє становлення як самостійна дисципліна і поки що зарано стверджувати щодо її остаточного місця у сфері науки і знання. Отже, ця проблема досі розробляється і є важливою для подальших досліджень з ідентифікації концепції критичного мислення.

Бібліографічні посилання

1. Walton D. N. Informal logic: a pragmatic approach (2nd ed.) / D. N. Walton. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 2008. – 347 p.
2. Lipman M. The reflective model of educational practice / M. Lipman // Thinking in Education. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 1991. – P. 7–25.
3. Moore B. Critical Thinking / B. Moore, R. Parker. – New York : McGraw-Hill, 2011. – 576 p.
4. Плотникова Н. Ф. Критическое мышление и его формирование в высшем учебном заведении / Н. Ф. Плотникова // Образовательные технологии и общество (Educational technology and society). – К. : Казанский гос. технол.ун-т. – № 1, 2009. – С. 396–400.
5. Сорина Г. В. Критическое мышление: история и современный статус / Г. В. Сорина // Вестник Москов. ун-та. Сер. 7. Философия. – № 6. – 2003. – С. 97–110.

Ущановская А. В. Проблемы идентификации концепции критического мышления

Целью исследования проблемы идентификации концепции критического мышления является определение положения концепции в сфере современного знания. В результате проведенного анализа определено, что концепция критического мышления продолжает развиваться в нескольких направлениях: логическом и образовательном. Обнаружено, что в рамках логического направления проводится исследование формальных методов, используемых критическим мышлением для анализа и интерпретации природных рассуждений. В рамках образовательного направления проводятся исследования по обоснованию критического мышления как самостоятельной дисциплины. Это приводит к выводу, что проблема идентификации концепции критического

мышления заключается в ее междисциплинарном характере, что затрудняет ее решение, но оставляет статус актуальной проблемы, разработки по решению которой до сих пор проводят. Использован системный подход к анализу основных положений концепции критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, логика, критерии мышления, процедура принятия решений, образование.

Ushchapovska A. V. The problem of identifying the concept of critical thinking

The purpose of the study is the problem of identifying the concept of critical thinking is the definition of the concept in the field of contemporary knowledge. The analysis determined that the concept of critical thinking continues to develop in several directions: the logical and educational. Found that in the logical direction we study the formal methods which used by critical thinking to analyze and interpret the natural reasoning. Within the educational direction, there are researches to justify critical thinking as an independent discipline. Critical thinking skills requires a reflection in its own mental activity, and the ability to work with concepts, judgments, conclusions, questions, developing the capacity for analytical work, as well as evaluating others similar opportunities. As follows, critical thinking must involve methods of formal logic to have possibility to analyze natural reasoning which borrowed from different areas of knowledge and everyday life. Focusing on natural reasoning, critical thinking as an important form of expression of intellectual activity is essential in the process of decision making. Decision-making procedure is a practical demonstration of the usage of knowledge of critical thinking. The practical relevance of critical thinking proved important for the reorganization of the educational process. Due to this quality, the concept of critical thinking started to spread and gain popularity among all

УДК 101.9

Я. Р. Чайковський

Інститут комунікативних практик

О. М. Швець

Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща)

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ОДНОГО ВИДАННЯ: ВКЛАД СТАНІСЛАВА ЄДИНАКА В РОЗВИТОК ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Впродовж XX ст. політична й ідеологічна ситуація не сприяла розвитку слов'янської філософії. Польський філософ С. Єдинак є одним з небагатьох сучасних філософів, наукове зацікавлення якого лежить у сфері філософії слов'янського світу. Його монографія «Філософія країн Центрально-Східної Європи» присвячена філософії слов'янського космізму, малознаним сторінкам східноєвропейської філософії, зокрема, української, російської, чеської, австрійської тощо.

Ключові слова: Станіслав Єдинак, слов'янська філософія, космізм, українська філософія, російська філософія, австрійська філософія.

Політичні маневреність, мода та економізація суспільства, що домінували в XX столітті і продовжують панувати і сьогодні, створили, на перший погляд, непереборне домінування традиційно західних підходів до філософії. Феноменологія, екзистенціалізм, аналітична філософія, постмодернізм і ніби «забутий» марксизм, заповнили традиційне академічне філософське середовище, практично витіснивши філософію слов'ян. Традиційно слов'янський анархізм і космізм, волонтаризм і крайній індивідуалізм у раціональній постаті став невід'ємною частиною сучасної західної філософії. Показовим прикладом цінності слов'янської філософії виступає сучасна дискусія про сутність свободи волі людини, що активно відбувається у філософському середовищі, зокрема в Сполучених Штатах Америки. Провідні американські і європейські філософи Д. Деннетт, Т. Харіс, Т. Кларк, Р. Дворкінс, А. Розенберг та ін. прагнуть переосмислити свободу волі людини, яка, на їхню думку, повинна базуватися на вже традиційному апріоричному її визнанні, а не принципах зовнішнього детермінізму. Філософське переосмислення

fields of science and knowledge. Having supporters among the various disciplines, the question arose as to identify the concept of critical thinking. That is exactly what it take place and can apply to independence, and stop being just as a method of achieving true knowledge in all fields of science and knowledge. This leads to the conclusion that the problem of identifying the concept of critical thinking lies in its multidisciplinary character, which leaves it unresolved, but makes topical. The article uses a systematic approach to the analysis of the basic principles of the concept of critical thinking.

Keywords: critical thinking, logic, criteria of thinking, decision-making procedure, education.

References

Lipman, M 1991, 'The reflective model of educational practice', *Thinking in Education*, Cambridge University Press, 7–25 p., Cambridge, New York.

Moore, B & Parker, R 2011, 'Critical Thinking', McGraw-Hill, New York.

Plotnikova, NF 2009, 'Kriticheskoe myshlenie i ego formirovanie v vysshem chebnom zavedenii' ['Critical thinking and its formation in higher chebnom institution']. *Obrazovatel'nye tehnologi i obshchestvo*, Kazanskiy gosudarstvennyy tehnologicheskij universitet publ., №1, c. 396–400, Kyiv.

Sorina, GV 2003, 'Kriticheskoe myshlenie: istoriya i sovremennyy status' ['Critical Thinking: history and present status'] *Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 7, Filosofija*, № 6, pp. 97–110.

Walton, DN 2008, 'Informal logic: a pragmatic approach (2nd ed.)', Cambridge University Press, Cambridge, New York.

Надійшла до редколегії 05.03.2013 р.

феномена свободи волі широко обговорювалось серед слов'янських філософів-космістів ще в першій половині XX ст. Космісти висували практично ті самі аргументи – природний еволюціонізм і зовнішній детермінізм.

Проте існують поодинокі сучасні філософи, які протягом років свої творчої діяльності захоплювалися багатством слов'янської душі, що вміщує в собі анархічну свободу і глибинну повагу до людини, віру в Людину і Бога, відкритість і потаємність, що не властиві жодній іншій філософії у світі. На жаль, існує досить мало досліджень як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі феномена слов'янської філософії. Безперечно, можна віднайти багатотомні дослідження в кожній із слов'янських держав – Україні, Польщі, Росії, Чехії, Словаччині, Болгарії тощо. Але вони радше є добрим прикладом «містечкового» підходу до філософських досліджень, закладеного ще за радянських часів і великою мірою домінуючого до сьогоднішнього дня. У той час наукова спадщина великих слов'янських філософів Д. Чижевського, М. Шлимкевича, М. Шаповала, Т. Масарика, Д. Міхалчевського та ін. часто залишалася незнаною навіть для академічних середовищ.